

ORTTIRILGAN IMUNITET TANQISLIGI SINDROMI(OITS)

*Maxmudov Umid Xayrullo o'g'li**Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Namangan**filiali Davolash ishi I bosqich talabasi**maxmudovumid2028@gmail.com**+998 93 770 20 28*

O'zbekistonda OIV/OITS bilan bog'liq masalalar Sog'liqni saqlash vazirligining OIV/OITS xizmati tomonidan amalga oshiriladi. Respublika OIV/OITS markazi, Qoraqalpog'iston Respublikasi OIV/OITS markazi, Toshkent shahar va viloyatlar OIV/OITS markazlari o'z hududlarida ushbu soha faoliyati bilan bog'liq barcha profilaktik, epidemiologik, laboratoriya tekshiruvi, davolash tadbirlarini olib boradi. Har bir markaz qoshida o'z ixtiyori bilan laboratoriya tekshiruvi uchun kelganlarni sir saqlagan holda tekshiradigan anonim xonalar mavjud. Maqsadli guruhlar giyohvandlar va seksilog xodimlari bilan virus yuqib qolishining oldini olish maqsadida xufiyona ish olib boradigan Ishonch punktlari (IP) ham ishlaydi.

Adabiyotlar tahlili: Kh.K. Shodiev, K.R. Ahmedov. *Teri va tanosil kasalliklari*, 2010, Toshkent: Ibn Sino — 40-42-bet.

Metodologiya. Maqola umum qabul qilingan tashxislar –ilmiylik, qiyosiy-mantiqiy tahlil, ketma-ketlik, xolislik tamoyillari asosida yoritilgan bo'lib, unda kasallikga doir adabiyotlar va o'rganish tamoyillari asosidagi manbalar tahlil qilingan.

Asosiy qism: Orttirilgan immun tanqisligi sindromi (OITS) – retrovirus guruhiga mansub virus qo'zg'atadigan kasallik bo'lib, ikki davrga bo'linadi: OIV infeksiyasi va bevosita OITS (SPID) davri. OIV infeksiyasi davri odam organizmida virus bor, lekin kasallik alomatlari hali namoyon bo'lmagan davr. Virus deyarli bir vaqtda Parijda professor Lyuk Montanye hamda AQShda professor Gallo boshchiligidagi olimlar tomonidan kashf etilgan (1983-yil). Bu virus odamning immunitet tizimiga tanlab ta'sir ko'rsatadi, ayniqsa, SD4+ immun hujayralariga qirg'in keltiradi. Virus odam organizmiga tushgach, 2–3 kundan so'ng, 25–30% hollarda birlamchi infeksiya davriga xos alomatlar kuzatilishi mumkin. Bu „o'tkir serokonversiya sindromi“ deb ataladi, bunda harorat ko'tariladi, tunda terlash, bo'g'imlar va bosh og'rig'i, loxaslik, qayt qilish, ich ketishi, badanda, ayniqsa, uning yuqori qismida toshmalar paydo bo'lishi mumkin. Bu alomatlar odam organizmiga tushgan virus ta'siriga immunitet tizimi ma'lum darajada javob qaytarish reaksiyasi bilan bog'liq. Lekin bu davrda antitelolarni aniqlash natija bermaydi, chunki immunitet tizimining javobi hali to'liq shakllanmagan bo'ladi. Kasallikning bu davri 8–10 yilgacha, ba'zan undan ham uzoq davom etishi mumkin. Hozirgi kunda amaliyotda OIV infeksiyasi tashxisini qo'yish qonda kasallik virusiga qarshi paydo

bo'lgan antitelolarni aniqlash – immun ferment taxlili (IFT) reaksiyasiga asoslangan. Dastlabki antitelolar virus organizmga tushgach, 3 haftadan so'ng shakllana boshlasa ham, qo'llanadigan diagnostikumlar ularni ilg'ay olmaydi. Shu bois, odamga ushbu infeksiya ilashgani to'g'risida virus organizmga tushganidan so'ng 90 kun o'tkazib olingan tekshirish natijasiga qarab xulosa chiqarish mumkin.

OITS OIV infeksiyasining yakuniy davri hisoblanadi. Virus bilan organizm o'rtasidagi kurash uzoq davom etib, virusning ustunligi bilan tugaydi. Shu vaqtdan OITS davri boshlanadi. Bu davrda odam organizmi har qanday mikrobgga bardosh berish xususiyatini yo'qotadi. Jumladan, nafas, me'da-ichak, siydik yo'llarida doimo mavjud bo'lgan va kasallik qo'zg'ata olmaydigan mikroblar ham faollashib, turli xastaliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Ularning namoyon bo'lishi organizmda yuzaga kelgan OITS holati bilan bog'liq bo'lgani uchun, ushbu guruhga kiruvchi kasalliklar jamlangan holda OITS bilan bog'liq (assotsirlangan) infeksiyalar deb ataladi. Bular bakterial infeksiyalar, zamburug'li kasalliklar, viruslar qo'zg'atadigan kasalliklar, Kaposhi sarkomasi va hokazo.

Kasallik virusi infeksiya yuqqan odamning qonida, erkaklar shahvatida, ayollarning jinsiy a'zolari chiqindilarida va ko'krak sutida bo'ladi. Shuning uchun OITS asosan, uch xil yo'l bilan yuqadi: qon orqali, jinsiy aloqa vositasida va infeksiya yuqqan onadan homilasiga vertikal yo'l bilan o'tadi.

OITS bilan og'riqlarning ko'pchiligini narkomanlar (giyohvandlar), fohishalar, gomo va biseksuallar tashkil etadi. OITS organizmga jinsiy aloqa, parenteral muolajalar (nosteril igna, shprints va boshqa tibbiy anjomlar ishlatilganda), inifitsirlangan qon va uning o'rnini bosuvchi dorilarni qo'llash, a'zo va to'qimalarni ko'chirib o'tkazish (transplantatsiya) vaqtida, shuningdek, virusni yuqtirib olgan onadan homilaga homiladorlik davrida, tug'ish jarayonida va go'dak emiziladigan bo'lsa, ko'krak suti bilan yuqib qolishi mumkin.

O'zbekistonda OIV/OITS bilan bog'liq masalalar Sog'liqni saqlash vazirligining OIV/OITS xizmati tomonidan amalga oshiriladi. Respublika OIV/OITS markazi, Qoraqalpog'iston Respublikasi OIV/OITS markazi, Toshkent shahar va viloyatlar OIV/OITS markazlari o'z hududlarida ushbu soha faoliyati bilan bog'liq barcha profilaktik, epidemiologik, laboratoriya tekshiruvi, davolash tadbirlarini olib boradi. Har bir markaz qoshida o'z ixtiyori bilan laboratoriya tekshiruvi uchun kelganlarni sir saqlagan holda tekshiradigan anonim xonalar mavjud. Maqsadli guruhlar giyohvandlar va seksilog xodimlari bilan virus yuqib qolishining oldini olish maqsadida xufiyona ish olib boradigan Ishonch punktlari (IP) ham ishlaydi.

Belgi va alomatlari

OIV infeksiyasining uchta asosiy bosqichi mavjud: o'tkir infeksiya, klinik kechikish va OITS.

O'tkir infeksiya

OIV infeksiyasidan keyingi dastlabki davr oʻtkir OIV, birlamchi OIV yoki oʻtkir retrovirus sindromi deb ataladi. Koʻpgina odamlarda gripp, mononuklyoz yoki bezli isitma kabi kasallik taʼsir qilishdan 2-4 hafta oʻtgach rivojlanadi, boshqalari esa sezilarli alomatlarga ega emas. Simptomlar 40-90% hollarda uchraydi va koʻpincha isitma, yirik limfa tugunlari, tomoqning yalligʻlanishi, toshma, bosh ogʻrigʻi, charchoq va/yoki ogʻiz va jinsiy aʼzolarining yaralari. 20–50% hollarda paydo boʻladigan toshma magistralda oʻzini namoyon qiladi va u klassik tarzda makulopapulyardir. Baʼzi odamlar ushbu bosqichda opportunistik infeksiyalarni ham rivojlantiradilar. Gastrointestinal simptomlar, masalan, qusish yoki diareya paydo boʻlishi mumkin. Periferik neyropatiya yoki Guillain–Barre sindromining nevrologik belgilari ham paydo boʻladi. Alomatlarining davomiyligi oʻzgarib turadi, lekin odatda bir yoki ikki hafta.

Ushbu alomatlar koʻpincha OIV infeksiyasining belgilari sifatida tan olinmaydi. Oila shifokorlari yoki shifoxonalar oʻxshash belgilarga ega boʻlgan koʻplab yuqumli kasalliklardan biri sifatida notoʻgʻri tashxis qoʻyishlari mumkin. Nomaʼlum isitmasi boʻlgan va yaqinda OIV bilan kasallangan boʻlishi mumkin boʻlgan odam infeksiyani yuqtirganligini aniqlash uchun test oʻtkazishi kerak.

Klinik kechikish

Dastlabki alomatlardan keyin klinik kechikish, asimptomatik OIV yoki surunkali OIV deb ataladigan bosqich keladi. Davolashsiz, OIV infeksiyasining tabiiy tarixining ushbu ikkinchi bosqichi taxminan 3 yildan 20 yilgacha (oʻrtacha 8 yil) davom etishi mumkin. Odatda, boshida alomatlar kam yoki umuman boʻlmasa-da, bu bosqichning oxiriga yaqin koʻp odamlar isitma, vazn yoʻqotish, oshqozon-ichak muammolari va muskullar ogʻrigʻini boshdan kechirishadi. Odamlarning 50% dan 70% gacha boʻlgan qismida, shuningdek, 3 oydan 6 oygacha boʻlgan limfa tugunlarining bir nechta guruhining (chanoqdan tashqari) tushunarsiz, ogʻriqsiz kengayishi bilan tavsiflangan doimiy umumiy limfadenopatiya rivojlanadi.

Garchi OIV-1 bilan kasallangan odamlarning aksariyati aniqlangan virusli yukga ega boʻlsa-da va davolash boʻlmasa, oxir-oqibat OITSga oʻtadi, ammo kichik bir qismi (taxminan 5%) antiretrovirus terapiyasiz CD4+ T hujayralarining (T yordamchi hujayralari) yuqori darajasini 5 yil yoki undan koʻproq muddatga saqlab qoladi. Ushbu shaxslar „OIV nazoratchilari“ yoki uzoq muddatli progressiv boʻlmaganlar (UMPB) sifatida tasniflanadi. Yana bir guruh antiretrovirus davolashsiz past yoki aniqlanmaydigan virus yukini saqlaydiganlardan iborat boʻlib, ular „elita nazoratchilar“ yoki „elita bostiruvchilar“ deb nomlanadi. Ular kasallangan har 300 kishidan 1 nafarini tashkil qiladi.

OITS

Orttirilgan immunitet tanqisligi sindromi (OITS) CD4+ T-hujayralari soni 1 mikrolitr uchun 200 hujayradan kam boʻlgan OIV infeksiyasi yoki OIV infeksiyasi

bilan bog‘liq o‘ziga xos kasalliklarning paydo bo‘lishi sifatida aniqlanadi. Maxsus davolash bo‘lmasa, OIV bilan kasallangan odamlarning qariyb yarmi o‘n yil ichida OITSni rivojlantiradi. OITS borligi haqida ogohlantiruvchi eng keng tarqalgan dastlabki holatlar pnevmokist pnevmoniyasi (40%), OIVni yo‘qotish sindromi shaklidagi kaxeziya (20%) va qizilo‘ngach kandidozidir. Boshqa umumiy belgilar orasida takroriy nafas yo‘llarining infeksiyalari mavjud.

Profilaktika

Ushbu infeksiya keng tarqalgan kasalliklardan biri bo‘lgani uchun muhofaza tadbirlari ijtimoiy hayotning barcha soha vakillari ishtirokida olib borilishi lozim. Har bir yigit-qiz bu infeksiyaning tarqalish yo‘llari, uning oldini oladigan tadbirlardan xabardor bo‘lishi va o‘zini undan ehtiyot qilishi kerak.

Xulosa va takliflar: Bugungi kunda OITSning oldini olish, hayotni targ‘ib qilish, hayotdan ko‘z yumish, hayotni targ‘ib qilish. OIV bilan yashayotgan kishilarni kamsitmas, ularga tibbiy, tibbiy va ijtimoiy yordam ko‘rsatish ham jamiyatning muhim yordamidir. Zamonaviy davo usullari — antiretrovirus terapiyasi — virus Shu bois OITSGa qarshi kurashda, erta qarab, profilaktikga amal qilish va sog‘lom turmush tarziga rioya etish hal xavfsizlik ega. OIV/OITS bo‘yicha bilimga ega bo‘lish esa vaziyatni yaxshilashning eng samarali yo‘lidir.

Foydalanilgan adabiyotlar: O‘zbek tilidagi manbalar:

OIV/OITS — A. Pakirdinov va U. Valixonov muallifligi bilan darslik/qo‘llanma.
Yuqumli va infeksiya nazorat — unda OIV/OITS diagnostika va muolajasi tasvirlangan texnik usullar bor.

Valeologiya asoslari — ushbu kitobda yuqori sifatli asos, shu narsa OITS oid nazariy jihatdan mavjud.

1. Ingliz tilidagi ilmiy / tarixiy kitoblar:

And the Band Played On — Randy Shilts yozgan, OITS epidemiyasining tarixi, siyosiy va ijtimoiy siyosati haqida.

The Epidemic: A Global History of AIDS — Jonathan Engel muallifligi bilan, butun dunyodagi OITS va ta'siri haqida.

Afrikadagi OITS haqida 28 ta hikoya - Stefani Nolen; Afrikadagi turli odamlarning OITS bilan kurashi orqali insoniy voqealar.

Vaqtga qarshi poyga: OITSDan vayron bo‘lgan Afrikada umid izlash - Stiven Lyuis; Xalqaro masala sifatida Afrikada OITSDan og‘ir ta'sirlangan va u yerdagi echimlar.

Jinsiy ekologiya: OITS va geylar taqdiri — Gabriel Rotello; epidemiologik sotsiologik va jinsiy infektsiya, OITS yuqumli yoritiladi.

2. Tadqiqot va epidemiologiya manbalari:

OIV/OITS epidemiologiyasi: yuqumli kasallik epidemiologiyasiga hissasi — epidemiologik model va nazariyalar tushuntiriladi.

A History of the HIV/AIDS Epidemic — BMT/UNAIDS tayyorlangan hisobotchi materiallar; virus tarixi va global ta'siri haqida.

HIV/AIDS: Patalogiyasi va davolash — ilmiy maqola, virusning patogenezi va davolash usullari haqida.

3. Onlayn va manbalar:

HIV/AIDS – StatPearls (NCBI Bookshelf) — klinik davolash, kasallik belgilari, davolash va diagnostika haqida ilmiy va tibbiy ma'lumotlar.

- *Resources for Understanding: HIV & AIDS* — UCDavis kutubxonasi sotib olingan qo'llanma, tarix, ilmiy izlanishlar va hozirgi holat haqida.
- *HIV va AIDS bo'yicha tarixiy vaqt jadvali* — HIV.gov sayti, virus tarixi va muhim voqealarni ko'rish.